

ACENTENİN ÜCRETİ İLE İLGİLİ BİLGİ ALMA VE İNCELEME HAKKI

Doç. Dr. Rauf Karasu*

ÖZET

6762 sayılı TTK'nın 131. maddesinin aksine, 6102 sayılı TTK'nın 116. maddesi, acentenin ücretine ilişkin bilgi alma ve inceleme hakkını kapsamlı bir şekilde düzenlemiştir. Söz konusu hüküm, acenteye ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından bilgi isteme hakkı, ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin verilmesini isteme hakkı ve ticari defter ve belgelerin bizzat inceleme veya uzman aracılığı ile incelenmesini isteme hakkı olmak üzere birbirini tamamlayan üç hak tanımıştır.

Bilgi ve belge talep etme hakkının aksine, inceleme hakkı daha kapsamlı bir kontrol hakkı olduğundan, bu hakkın kullanımı ağır şartlara tabi tutulmuştur. Buna göre, acentenin inceleme hakkını kullanabilmesi için, müvekkilin defter suretini vermekten kaçınması ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenlerin bulunması gerekir. Acente, müvekkilin defter ve belgelerini bizzat inceleme yerine, bir uzman aracılığıyla incelenmesini isteme hakkına da sahiptir. Bu konudaki seçim hakkı, müvekkile değil acenteye aittir.

Bilgi ve belge alma veya inceleme istemleri cevapsız bırakılan, haksız olarak reddedilen, ertelenen ve bu hüküm anlamında bilgi alamayan her acente, mahkemeye başvurmaya yetkilidir.

---

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Öğretim Üyesi

Acentenin bilgi alma ve inceleme hakkını düzenleyen TTK m. 116.2 hükmü, acente lehine emredici olarak düzenlendiğinden, bu hakkın genişletilmesi mümkün olmakla birlikte, hakkı ortadan kaldıran veya sınırlandıran anlaşmalar geçersizdir.

Anahtar Kelimeler: Acente, Acentelik Sözleşmesi, Bilgi Alma Hakkı, İnceleme Hakkı, Ücret Hakkı

THE RIGHT OF AGENCY TO GET INFORMATION AND TO INSPECT WITH REGARD TO COMMISSION

ABSTRACT

In contrast to s. 131 of the Turkish Commercial Code No 6762, s. 11 of the Turkish Commercial Code No. 6102 deals, in detail, with the right of agency to commission, the right of agency to get information and the right of agency to inspect documents. The provision gives the commercial agency the right to ask for commission, in order to calculate due date of commission the right to ask for a copies of books records of the principal and the right to ask for inspection of the principal's commercial records.

The right to inspect the commercial books of the principal, in contrast to the right to ask for copies of records, is subject to heavier conditions. That is to mean that in order to inspect the commercial books of the principal, the principal shall avoid to give copies of them or records of the principal shall have some illegalities that the agent may have good reason to think so. The commercial agent may himself of by service of the professional inspect the commercial books of the principal. It is up to the commercial agent to choose any of them.

If the application of the agent to inspect the commercial records of the principal, the agent has right to sue the principal.

Since s. 116(2) of the Code No. 6102 lays down command for the benefit of the agent, the content of the right may be expanded. But,

agreements on the limitation or exclusion of the rights of the agent are void.

Keywords: Agency, Agency Agreement, right to get infirmation, rigt to incpection, right to commission

I. GİRİŞ

6762 sayılı TTK, acentenin ücretinin hesaplanabilmesi amacıyla sadece defter kayıtlarının bir suretinin hesap cetveli ile birlikte acenteye verilmesi hususunu düzenlemiştir¹. Bu nedenle kayıtların yetersizliği ve acentenin defterleri ile uyuşmaması halinde belirsizlik doğuyordu. Söz konusu bu eksiklikler ve belirsizliklerin giderilmesi amacıyla 6102 sayılı TTK, AET'nin 86/153 sayılı 18/12/1986 tarihli Yönergesi'ni de dikkate alarak, acentenin ücretine ilişkin bilgi alma ve inceleme hakkını “ücretin ödeme zamanı“ yan başlığı altında (m. 116.2) kapsamlı bir şekilde düzenlemiştir. Söz konusu hüküm acenteye,

- ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından bilgi isteme hakkı,
- ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin verilmesini/gönderilmesini isteme hakkı,
- ticari defter ve belgelerin bizzat inceleme veya uzman aracılığı ile incelenmesini isteme hakkı,

olmak üzere birbirini tamamlayan üç hak tanımıştır.

Bu çalışmada bu haklar ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

II. ÜCRET İSTEMİ MUACCELİYETİ VE HESAPLANMASI HAKKINDA BİLGİ ALMA HAKKI

TTK m. 116.2 uyarınca, acente, ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konular hakkında bilgi talep edebilir. Acentenin bilgi alma hakkı, özellikle müvekkilin defterlerini tutmadığı veya eksik tuttuğu hallerde büyük bir önem kazanmaktadır. Zira

¹ Bkz. 6762 sayılı TTK m. 131. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Kayhan, Şaban, Türk Hukukunda Acetelik Sözleşmesi, Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 139.*

bu durumlarda TTK'nın 16. maddesinin 2. fıkrasının 2. ve 3. cümlelerinde, acenteye tanınan belge verilmesini isteme ve defter kayıtlarını inceleme hakkı etkin bir şekilde kullanılamayacaktır.

Acentenin bilgi alma hakkı, acentenin bu yöndeki bir talebini gerektirmektedir. Zira TTK m. 116.2'de "acente bilgi istediği takdirde" ifadesini kullanmıştır. Ancak bilgi talebinde bulunan acente, talebinin gerekçesini veya bilgiye olan ihtiyacını yahut bilgi almadaki menfaatini açıklamak zorunda değildir. Ayrıca acente defter kayıtlarının gönderilmesini istemeden önce de bilgi talep edebilir².

Acentenin bilgi alma hakkı, ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konuları kapsamaktadır. Bu kapsamda acente, özellikle, ücret hakkının doğmasına yol açan işlemler, ücret hakkının hesaplanması için malların miktar ve fiyatları, müşterilerin adları ve adresleri, yapılan ödemeler, ödemeler için öngörülen şartlar gibi konularda bilgi isteme hakkına sahiptir³. Acentenin yaptığı bir işlemi müvekkilin icra etmemesi halinde, bunun sebepleri hakkında acentenin bilgi alma hakkından özellikle bahsetmek gerekir. Zira acente, işlemin müvekkil tarafından icra edilmeme sebebini öğrenmek suretiyle, TTK m. 114.3 hükmü gereği işlemin yerine getirilmemesinin müvekkile yüklenebilecek bir sebepten kaynaklanıp kaynaklanmadığını, dolayısıyla ücret hakkının doğup doğmadığını kontrol etme imkanına kavuşur⁴. Söz konusu hüküm uyarınca, aracılık edilen sözleşmeyi müvekkilin kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirmeyeceği kesinleşse bile, acente ücret isteyebilir. Acentenin ücret hakkı, ancak müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği hâlde ve ölçüde düşer.

---

² *Emde, R., Vertriebsrecht, Hamburg 2009, § 87c, Rn. 140.*

³ *Bkz. Oetker, H., Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 3. Aufl., München 2013, § 87c, Rn. 25; Emde, § 87c, Rn. 143; Kaya, M. İ., Acentelik Hukuku, Adalet Yayınları, Ankara 2014, s. 227.*

⁴ *Aynı yönde, Nocker, M., Kommentar zum Handelsvertretergesetz (HVertrG), Wien 2008, § 16, Rn. 50; Hoyningen-Huene, G. F. v., Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch Band 1 Erstes Buch. Handelsstand §§ 1-104, 3. Aufl., München 2010, § 87c, Rn. 56; Kaya, M. İ., s. 227.*

TTK m. 116.2 hükmü, bilgi alma hakkının kapsamını, ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması ile ilgili konularla sınırladığına göre, müvekkil acentenin bu konular dışındaki bilgi taleplerini reddetme hakkına sahiptir. İstenilen bilgilerin ücret hakkının doğumu, muacceliyeti veya hesaplanması ile ilgili olduğu, acente tarafından ispat edilmek zorundadır⁵.

Müvekkilin vermekle yükümlü olduğu bilgileri, yazılı mı yoksa sözlü mü vermesi gerektiği konusunda, Kanun'da bir açıklık yoktur. Bu nedenle talep edilen bilgilerin sözlü veya yazılı olarak verilmesi mümkündür. Ancak acentelik faaliyeti kapsamında yapılan işlemlerin karmaşıklığı dikkate alındığında, bilgilerin yazılı veya bilgisayar teknolojisinin kullanılması suretiyle verilmesi, hem müvekkilin bu yükümlülüğünü yerine getirdiğini ispat etmesini sağlar, hem de acentenin bu hakkını işlevsel olarak kullanabilmesine imkan verir⁶.

Acenteye verilecek bilgiler özenli ve gerçeğe uygun olmak zorundadır. Dolayısıyla verilen bilgiler baştan savma olmayan, sorunun cevabı niteliğini taşıyan, ilgisiz konuları içermeyen bilgiler olmalıdır. Yine bilgiler gerçeği aynen yansıtmalı, yalan ve aldatıcı nitelikte olmamalıdır.

Acentenin bilgi alma hakkı, ücret hakkından bağımsız olarak bir başkasına devredilemez, haczedilemez ve rehnedilemez⁷. Ücret hakkının devriyle birlikte bilgi alma hakkı da devralana geçer.

III. ÜCRETE BAĞLI İŞLEMLERE İLİŞKİN DEFTER KAYITLARININ SURETLERİNİN GÖNDERİLMESİNİ İSTEME HAKKI

TTK'nın 16.2 hükmü uyarınca acente, ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin de kendisine gönderilmesini müvekkilinden isteyebilir. Müvekkilin defter kaydı suretini gönderme yükümlülüğü,

⁵ Aynı yönde, *Kaya*, M. İ., s. 227.

⁶ Bkz. *Kaya*, M. İ., s. 227.

⁷ *Emde*, § 87c, Rn. 20; v. *Hoyningen-Huene*, § 87c, Rn. 4; Karşı görüş için bkz. *Ebenroth/Löwisch* § 87c, Rn. 15.

acentenin bu yöndeki bir talebini gerektirmektedir. Ancak acente, talebinin gerekçesini veya defter kaydı suretine olan ihtiyacını yahut menfaatini açıklamak zorunda değildir⁸.

Acente sadece ücret hakkı ve bu hakkın yerine geçen tazminat hakkı ile ilgili defter kayıt suretlerinin gönderilmesini isteyebilir. Zira bu hakkın acenteye verilmesinin nedeni, ücretinin doğru hesaplanıp hesaplanmadığı konusunda kontrol imkanı vermektir. Bu nedenle acente ücret hakkı ile ilgili olmayan defter kayıtlarının gönderilmesini talep edemez⁹. Aynı şekilde ücret hakkı ile ilgili olmakla birlikte defter kaydı niteliğinde olmayan belgelerin suretleri de talep edilemez¹⁰. Ancak defter kayıtlarının dayanağını oluşturan belgeler de bilgi alma hakkının kapsamına girer¹¹. Ayrıca bilgi ve belge alma hakkı, acenteye ücret hakkını kontrol etmesi için tanındığından, ücret hakkı ve miktarı konusunda tarafların anlaşması halinde, bilgi ve belge alma hakkı da artık kullanılamaz¹².

Müvekkilin defter kayıtlarının suretlerini gönderme yükümlüğünün kapsamına m. 113.1'de öngörülen ücrete hak kazandıran işlemlerle ilgili defter kayıt suretleri girdiği gibi, m. 113.2 gereği belli bir bölge ya da müşteri çevresi bırakılan acentenin katkısı olmadan kurulan işlemlerle ilgili defter kayıt suretleri de girmektedir¹³. Yine acente kesin olarak doğmuş ücretlere ilişkin defter kayıtlarını talep edebileceği gibi, doğması kuvvetle muhtemel alacaklara ilişkin kayıtları da talep edebilir¹⁴.

Doktrinde ve yargı içtihatlarında aşağıdaki defter kayıt suretlerinin gönderilmesinin gerekli olduğu ileri sürülmüştür¹⁵.

---

⁸ *Emde*, § 87c, Rn. 125; *Hoyningen-Huene*, § 87c, Rn. 42.

⁹ Bkz. BGH, NJW-RR 1989, s. 738; *Emde*, § 87c, Rn. 110; *Kaya*, M. İ., s. 229.

¹⁰ Bkz. BGH, NJW-RR 2012, s. 674; *Oetker*, § 87c, Rn. 15; *Kaya*, M. İ., s. 229.

¹¹ Bkz. *Emde*, § 87c, Rn. 110.

¹² Bkz. BGH, ZR 100/05; BGH, NJW 1981, s. 457; *Nocker*, § 16, Rn. 18.

¹³ Aynı yönde bkz. *Kaya*, M. İ., 229

¹⁴ Bkz. *Hopt*, K. J., *Handelsvertreterrecht*, 4. Aufl. München 2009, § 87c, Rz. 13; *Nocker*, § 16, Rn. 14.

¹⁵ *Emde*, § 87c, Rn. 119; *Kaya*, M. İ., 230 vd.

- TTK m. 113 anlamında acentenin katkısıyla kurulan ve onun katkısı olmadan kurulmakla birlikte ücret hakkı kazandıran her türlü işleme dair kayıtlar,
- Sözleşme yapılan müşterinin adı, adresi, sözleşme konusu mal ve işlemde dolayı elde edilen gelire ilişkin kayıtlar,
- Müşteriye sağlanan indirimler veya sağlanan diğer avantajlar ile ilgili kayıtlar,
- Sözleşmenin yerine getirilmesine dair ayrıntılar, henüz yerine getirilmediyse ne zaman yerine getirileceği, tam veya kısmi ifa olup olmadığı, ödemenin hangi ölçüde yapıldığına ilişkin kayıtlar,
- Acentelik sözleşmesine aykırı olarak müvekkilin üçüncü kişiyle doğrudan yapmış olduğu sözleşmeler hakkındaki defter kayıtları.
- Yapılan sözleşmelerin tarihi,
- Sözleşme değişikliklerine dair kayıtlar,
- Ödeme veya malın teslimi konusunda müşteriyle yapılan anlaşmalar ve varsa bunlarla ilgili kayıtlar,
- Teslim edilen malların türü ve miktarı,
- İade edilen ürün bulunup bulunmadığı, iade edilen ürünün cinsi, kapsamı ve iade nedenlerine ilişkin kayıtlar,

Müvekkil defter kayıt suretlerini istediği şekilde gönderebilir. Ancak müvekkil acenteye birçok belge sunarak bunlar arasından ihtiyaç duyduklarını seçmeye zorlanamaz¹⁶. Ayrıca müvekkil, defter kayıtlarını gönderme yerine bu kayıtların içeriğini sözlü olarak vermeyi tercih edemez¹⁷.

Defter kayıtlarının gönderilmesinden doğan masraflar müvekkile aittir. Söz konusu masraflar çok yüksek olsa dahi, müvekkilin bunu karşılaması gerekir. Müvekkil masrafların çok yüksek olduğundan

¹⁶ Bkz. *Oetker*, § 87c, Rn. 20; *Kaya*, M. İ., 231.

¹⁷ Bkz. *Emde*, § 87c, Rn. 124

hareketle acentenin defter kayıtları talep etmesinin dürüstlük kurallarına aykırı olduğunu iddia edemez. Zira bir acente ile çalışan tacirin, acentenin bilgi alma ve inceleme talebiyle karşılaşacağını öngörerek, muhasebe düzenini buna göre kurması gerekir. Muhasebe düzeni öyle kurulmalıdır ki, acentenin talebi, zamanında ve büyük bir harcama yapılmadan karşılanabilsin. Bu konudaki görevini ihmal eden müvekkilin, sonuçlarına katlanması gerekir¹⁸.

IV. TİCARİ DEFTER VE BELGELERİ BİZZAT İNCELEME VEYA UZMAN ARACILIĞIYLA İNCELENMESİNİ İSTEME HAKKI

TTK m. 116.2 uyarınca, müvekkil, defter suretini vermekten kaçınırsa ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenler ortaya çıkarsa, acente, ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını bizat inceleyeceği gibi, bir uzmana da inceletebilir.

Bilgi ve belge talep etme hakkının aksine, inceleme hakkı daha kapsamlı bir kontrol hakkıdır. Bu nedenle Kanun bu hakkın kullanımını daha ağır şartlara tabi tutmuştur. Buna göre, acentenin inceleme hakkını kullanabilmesi için, müvekkilin defter suretini vermekten kaçınması ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenlerin bulunması gerekir. Bu kuşku subjektif, haklı olmayan şüphelere değil, objektif gerekçelere dayanmalıdır¹⁹. Acente kuşku duymayı gerektiren somut nedenleri belirtmelidir. Bu konuda ispat yükü acenteye aittir²⁰. Ayrıca doktrinde acentenin defter ve belgeleri inceleme hakkını kullanabilmesi için acentenin defter kayıt suretlerini gönderme konusunda müvekkile makul bir süre vermiş olma şartı da aranmaktadır²¹. Defter kayıt suretlerinin uygun sürede gönderilmemiş olmasının gerekçesi

---

¹⁸ Bkz. BGH, ZR 149/99; *Nocker*, § 16, Rn. 37.

¹⁹ Bkz. BGH, WM 1979, s. 463; *Emde*, § 87c, Rn. 151; *Hoyningen-Huene*, § 87c, Rn. 68; *Kaya*, M. İ., 233.

²⁰ Bkz. *Emde*, § 87c, Rn. 151; *Hoyningen-Huene*, § 87c, Rn. 66; *Kaya*, M. İ., 233.

²¹ Bkz. *Emde*, § 87c, Rn. 150; *Ebenroth/Löwisch*, § 87c, Rn. 45; *Kaya*, M. İ., 232.

önemli değildir. Bu durum müvekkilin defter tutma yükümlülüğüne aykırı davranmasından kaynaklanabileceği gibi, verilen uygun sürede gönderilen defter kayıt suretlerinin istenilenlerden farklı olmasından da kaynaklanabilir²². Defter kayıt suretlerinin gönderilmemesi nedeniyle dava açılmış olması da, defter inceleme hakkının kullanılmasına engel değildir²³.

İnceleme konusu, ticari defter kayıtlarıyla sınırlı tutulmamıştır. Bu nedenle ücret hakkına ilişkin bilgilerin yer aldığı müvekkile ait tüm defter ve belgeler acente tarafından bizzat incelenebilir veya incelettirilebilir. Acente, ticari defterler yanında, ücret hakkıyla bağlantılı olmak kaydıyla, üçüncü kişilerle yapılan yazışmaları, sözleşmeleri, faturaları, teslim belgelerini, bilgisayar kayıtlarını vb. inceleme hakkına sahiptir²⁴.

Acente, müvekkilin ticari defter ve belgelerini bizzat inceleme yerine bir uzman aracılığıyla inceleme hakkına da sahiptir. Ticari defter ve belgelerdeki bilgilerin acente tarafından değerlendirilmesi kolay olmadığından, acentenin inceleme hakkını etkin bir şekilde kullanabilmesi, ancak bir uzman yardımıyla mümkündür.

Alman TK/HGB § 87c hükmünün²⁵ aksine TTK'da defter ve belgelerin hangi uzmanlarca incelenebileceği konusunda bir düzenleme mevcut değildir. Doktrinde Kaya, Türk hukukunda herhangi bir sınırlandırma yapılmamış olsa da uzman ile kastedilenin, defter tutma ve defter inceleme konusunda uzmanlığı bulunan yeminli mali müşavir veya serbest muhasebeci mali müşavirler olduğunun düşünülmesi gerektiğini ileri sürmüştür²⁶. Kanaatimizce mevcut düzenlemeden böyle bir sonuç çıkmamaktadır. Ancak acentenin müvekkilin menfaatlerini koruma borcu

²² Bkz. *Emde*, § 87c, Rn. 150; *Kaya*, M. İ., s.233

²³ *Emde*, § 87c, Rn. 150; *Kaya*, M. İ., s. 233. Aksi görüş için bkz. OLG Nürnberg BB 1966, s. 265.

²⁴ Bkz. *Emde*, § 87c, Rn. 156; *Oetker*, § 87c, Rn. 31; *Hoyningen-Huene*, § 87c, Rn. 73; *Kaya*, M. İ.,s. 235.

²⁵ Söz konusu hükme göre, defterler yeminli mali müşavir veya denetçi tarafından incelenmelidir.

²⁶ *Kaya*, M. İ., s. 234.

ve sadakat yükümlülüğü gereği, acente herhangi bir kişi veya uzmanı seçmek yerine, mesleği gereği sır saklamakla yükümlü olan uzmanları seçmelidir. Bu anlamda örneğin yeminli mali müşavir, serbest muhasebeci mali müşavir veya avukat seçilebilir. Böylece, bir taraftan acenteye yeterli ölçüde bir seçme özgürlüğü tanınmak suretiyle onun bu konudaki menfaati korunurken, diğer taraftan da böyle bir düzenleme ile müvekkilin ticari sırlarının üçüncü kişilere ifşa edilmesi tehlikesi büyük ölçüde önlenmiş olmaktadır. Kanun'da açık bir hüküm olmamakla birlikte, acente ticari defter ve belgeleri bizzat incelemek isterse, yanına mesleği gereği sır saklamakla yükümlü bir kişiyi de alabilir.

Kaya, TTK'nın 16.2 hükmünü eleştirerek, defterleri bizzat inceleme veya bir uzmana incelettirme konusunda seçim hakkının acenteye değil, müvekkile tanınması gerektiğini, müvekkilin belli bir süre içinde bu tercihini kullanmaması halinde seçim hakkının acenteye geçmesi gerektiğini savunmuştur²⁷. Kaya'nın bu görüşü hakların temsilci aracılığıyla kullanılmasının amaç ve niteliğiyle bağdaşmamaktadır. Bir hakkın bizzat hak sahibi tarafından mı yoksa temsilci aracılığıyla mı kullanılacağına veya temsilci olarak kimin seçileceğine yükümlülük sahibi değil, hak sahibi karar vermelidir. Bu görüş acenteye tanınan inceleme hakkının niteliği ve amacıyla da bağdaşmamaktadır. Zira TTK'nın 16.2 hükmünde, acenteye inceleme hakkının tanınmasının nedeni, müvekkilin defter suretini acenteye vermekten kaçınması ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenlerin ortaya çıkması şeklinde ifade edildiğine göre, bu kuşku seçim hakkının ancak acenteye tanınmasıyla giderilebilir. Ayrıca inceleme hakkının, müvekkilin defterlerini Kanuna uygun şekilde tutmaması ve defter suretlerini acenteye verme yükümlülüğünü ihlal etmesi sonucunda kullanılabilen bir hak olduğu dikkate alındığında, seçim hakkının müvekkile değil acenteye tanınmasının daha adil olacağı kanaatindeyiz. Özellikle defter kayıtlarını bizzat inceleyerek gerekli değerlendirmeyi yapacak düzede bilgi ve tecrübeye sahip bir acente, müvekkilin tercihi sonucunda inceleme

---

²⁷ Kaya, M. İ., s. 235.

hakkını bir uzman aracılığıyla kullanmak zorunda bırakılmamalıdır. Ayrıca mesleği gereği sır saklamakla yükümlü kişiler gibi acente de, müvekkilin ticari sırlarını saklamakla yükümlü olduğundan, müvekkilin bu konudaki menfaati de korunmuş olacaktır. Acentenin sır saklama yükümlülüğü konusunda TTK'da açık bir hüküm olmamakla birlikte, bu yükümlülük TTK m. 109'da öngörülen acentenin müvekkilin menfaatlerini koruma borcundan ve genel olarak acentenin sadakat yükümlülüğünden doğmaktadır²⁸. Haksız rekabetin düzenlendiği TTK m. 55/1-4 bendi uyarınca da, acente müvekkiline ait ticari sırları korumakla yükümlüdür. Acentenin sır saklama yükümlülüğü, müvekkilin işletme sırlarını kendi veya başkası hesabına kullanmamasını, başkalarına yaymamasını gerektirir. Acentenin bu yükümlülüğü hem acentelik sözleşmesinin devamı süresince hem de sözleşmenin bitiminden sonra devam eder²⁹.

Defter ve belgeler müvekkilin iş yerinde incelenmelidir³⁰. Acente veya defter incelemesi için yetkilendirilen uzman, müvekkile ait defterlerin başka bir yere gönderilmesini talep etme hakkına sahip değildir³¹.

Defter ve belgelerin acente tarafından bizzat incelenmesinde veya bir uzman aracılığıyla incelettirilmesinden doğan masraflar acenteye aittir³². Ancak defter ve belgelerin incelenmesi sonucunda, acentenin kuşkuvarında haklı olduğu ve acentenin ücretinin doğru hesaplanmadığı tespit edilirse, acente ödediği masrafları, müvekkilin gerekli belgeleri verme yükümlülüğüne aykırılıktan doğan zararlar olarak tazmin etme hakkına sahiptir³³.

²⁸ Bkz. *Arkan*, s. 205; *Kaya*, A., s. 112; *Kaya*, M. İ., s. 105.

²⁹ Bkz. *Kayıhan*, s. 114.

³⁰ Bkz. *Oetker*, § 87c, Rn. 32; *Kaya*, M. İ., s. 234.

³¹ Bkz. *Kaya*, M. İ., s. 234.

³² Bkz. *Emde*, § 87c, Rn. 158; *Eberstein*, s. 102; *Kaya*, M. İ., s. 235.

³³ Bkz. *Nocker*, § 16, Rn. 69; *Emde*, § 87c, Rn. 158; *Eberstein*, s. 103; *Oetker*, § 87c, Rn. 32.

V. YARGI DENETİMİ

TTK'nın 16.2. hükmü, bilgi alma ve inceleme hakkının en önemli ayağını oluşturan mahkeme yoluyla bilgi elde edilmesi konusunda da özel bir düzenleme içermektedir. Söz konusu hüküm ile acentenin bilgi alma hakkı, işlevsel hale getirilmiştir. Her ne kadar m. 116. 2'nin son cümlesinde yer alan ifade, sadece defter incelenmesi/incelettirilmesi konusunda mahkemeye başvurulabileceği şeklinde anlaşılmaya müsait olsa da, acentenin bilgi talebinin reddedilmesi halinde de, dava açma hakkının oduğu kabul edilmelidir³⁴. Bu nedenle bilgi alma veya inceleme istemleri cevapsız bırakılan, haksız olarak reddedilen, ertelenen ve bu hüküm anlamında bilgi alamayan her acente, mahkemeye başvurmaya yetkilidir.

Açılan davanın hangi muhakeme usulüne tabi olacağı belirtilmemiştir. Kanaatimizce, bilgi alma ve inceleme hakkı ile ilgili açılan davaların basit muhakeme usulüne tabi tutulması ve mahkeme tarafından verilen kararın da nihaî bir karar olarak kabul edilmesi yerinde olurdu³⁵. Bu yolla yargılamanın mümkün olan en kısa zamanda sonuçlandırılması sağlanacaktır. Bilgi alma ve inceleme hakkının, ücret hakkı başta olmak üzere acentenin diğer haklarına temel teşkil ettiği düşünülürse, bu konuda açılmış bir davanın amaca yararlı olabilecek bir süre içinde bitirilmesi gerekir. Davanın uzun sürmesi, bilgi alma ve inceleme hakkından beklenen yararın ortadan kalkmasına sebep olabilir.

Dava dilekçesinde bilgi alma ve inceleme hakkının dayandırıldığı işlemler yeteri kadar somutlaştırılmalıdır³⁶. Dava, talep edilen bilgilerin verilmemesi veya eksik verilmesine dayanıyorsa, dava dilekçesinde hangi bilginin talep edildiğinin açık bir şekilde belirtilmesi gerekir³⁷. Dava, ticari defter kayıtlarının verilmesine ilişkin ise, defter kayıtlarındaki hangi bilgilerin talep edildiğinin açıklanmasına gerek olmamakla birlikte,

---

³⁴ Aynı yönde, *Oetker*, § 87c, Rn. 26; *Kaya*, M. İ., s. 228.

³⁵ Aynı yönde bkz. *Kaya*, A., s. 163.

³⁶ *Ebenroth/Löwisch*, § 87c, Rn. 52; *Emde*, § 87c, Rn. 169.

³⁷ Bkz. OLG München, BB 1964, s. 698; *Ebenroth/Löwisch*, § 87c, Rn. 52; *Emde*, § 87c, Rn. 174.

istenilen kayıtların hangi bölge veya müşteri çevesi ve hangi zaman dilimine ait olduğu belirtilmelidir³⁸. Defter kayıtları ve belgelerin incelenmesi amacıyla açılan davalarda, incelenecek defter kayıtları ve belgelerin dava dilekçesinde belirtme zorunluluğu yoktur. Zira hangi belgelerin incelenmesi gerektiği ancak inceleme sırasında anlaşılabilir. Ancak davacı, müvekkilin defter suretini vermekten kaçındığını ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenlerin bulunduğunu ve bu kuşkunun objektif gerekçelere dayandığını ispatlamak zorundadır³⁹.

VI. EMREDİCİLİK

TTK'nın 16.2. hükmü acente lehine emredici olarak düzenlenmiştir. Taraflar bu hükme aykırı sözleşmeler yapabilirler. Ancak bu sözleşmeler acente aleyhine olduğu ölçüde geçersiz olur. Örneğin defter kayıtlarının gönderilmesinden doğan masrafların acenteye ait olduğu kararlaştırılmaz. Ancak TTK m. 116.2 hükmünün acente lehine değiştirilmesi mümkün olduğundan, acentenin bilgi alma ve inceleme hakkı genişletilebilir.

VII. SONUÇ

6762 sayılı TTK, acentenin bilgi alma kapsamında, sadece defter kayıtlarının bir suretinin hesap cetveli ile birlikte acenteye gönderilmesi gerektiğini öngörmüş iken, 6102 sayılı TTK, AET'nin 86/153 sayılı 18/12/1986 tarihli Yönergesi'ni de dikkate alarak, acentenin ücretine ilişkin bilgi alma ve inceleme hakkını "ücretin ödeme zaman" yan başlığı altında (m. 116.2) kapsamlı bir şekilde düzenlemiştir.

Acentenin bilgi alma hakkı, ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konuları kapsamaktadır. Ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin verilmesini isteme hakkı kapsamına ise, m. 113.1'de öngörülen ücrete hak kazandıran işlemlerle ilgili defter kayıt suretleri girdiği gibi, m. 113.2 gereği, belli bir bölge ya da müşteri çevresi bırakılan acentenin katkısı olmadan kurulan

³⁸ *Emde*, § 87c, Rn. 171.

³⁹ Bkz. BGH, WM 1979, s. 463; *Emde*, § 87c, Rn. 151; *Hoyningen-Huene*, § 87c, Rn. 68; *Kaya*, M. İ., 233.

işlemlerle ilgili defter kayıt suretleri de girmektedir. Yine acente kesin olarak doğmuş ücretlere ilişkin defter kayıtlarını talep edebileceği gibi, doğması kuvvetle muhtemel alacaklara ilişkin kayıtları da talep edebilir.

Bilgi ve belge talep etme hakkının aksine, inceleme hakkı daha ağır şartlara tabi tutulmuştur. Acentenin inceleme hakkını kullanabilmesi için, müvekkilin defter kayıt suretlerini vermekten kaçınması ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenlerin bulunması gerekir. Bu kuşku subjektif, haklı olmayan şüphelere değil, objektif gerekçelere dayanmalıdır.

Acente müvekkiline ait ticari defter ve belgeleri bizzat inceleme yerine bir uzman aracılığıyla incelenmesini isteme hakkına da sahiptir. Acente sadakat yükümlülüğü ve müvekkilin menfaatini koruma borcu gereği, herhangi bir kişi veya uzmanı seçmek yerine, mesleği gereği sır saklamakla yükümlü olan uzmanları seçmek zorundadır.

Bilgi alma veya inceleme istemleri cevapsız bırakılan, haksız olarak reddedilen veya ertelenen her acente, mahkemeye başvurmaya yetkilidir. Açılan davanın hangi muhakeme usulüne tabi olacağı belirtilmemiştir. Acentenin bilgi alma ve inceleme hakkının, ücret hakkı başta olmak üzere diğer haklarına temel teşkil ettiği dikkate alındığında, yargılamanın mümkün olan en kısa zamanda sonuçlandırılması büyük bir önem arz etmektedir. Bu nedenle yapılacak bir düzenleme ile acentenin bilgi alma ve inceleme hakkı ile ilgili açılan davaların basit muhakeme usulüne tabi tutulması ve mahkeme tarafından verilen kararın da nihaî bir karar olarak kabul edilmesi yerinde olur.

Acentenin bilgi alma ve inceleme hakkı acente lehine emredici olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle bu hakkı ortadan kaldıran veya sınırlandıran anlaşmalar geçersizdir.